

Những truyền thống của L. Tônxtôi

trên các tác phẩm viết về cuộc chiến tranh vệ quốc vĩ đại của Mikhaïl Sôlôkhốp

PHẠM GIA LÂM

Lep Tônxtôi luôn sống trong văn học Nga và văn học thế giới như một đỉnh đing vĩ không thể nào vươn tới được». Những lời có tính chất khiêm tốn và tinh thần cầu thị này là của Mikhaïl Sôlôkhốp, một nghệ sĩ vĩ đại của văn học hiện đại và văn học thế giới thế kỉ XX đã từng xây dựng được những tính cách Nga thời đại cách mạng, sánh ngang với các tính cách nhân vật của Tônxtôi và Đôxtôiev. Những khám phá sáng tạo, những kinh nghiệm nghệ thuật của Lep Tônxtôi đã có ảnh hưởng sâu sắc tới việc hình thành phương pháp nghệ thuật của Sôlôkhốp. Ở Liên Xô và ở các nước người ta đã viết nhiều về vấn đề những mối liên hệ và ảnh hưởng chủ nghĩa hiện thực của Tônxtôi đối với sáng tác của Sôlôkhốp, đặc biệt là về qui mô sử thi và chiều sâu tâm lí của các tính cách trong « Đông êm đêm » và « Chiến tranh và hòa bình ». Ngay ở các tác phẩm viết về cuộc chiến tranh vệ quốc của Sôlôkhốp (« Khoa học cầm thú », « Họ chiến đấu cho Tổ quốc », « Số phận một con người ») cũng đã bộc lộ rõ sự gắn gũi giữa nguyên tắc tư tưởng — nghệ thuật của ông với cảm hứng sáng tạo của Tônxtôi « Truyện Xêvaxtôpôn ».

Trong « Xêvaxtôpôn tháng Năm » L. Tônxtôi đã nói những lời đặc sắc về sự thật là nhân vật chính của nghệ thuật. Sự thật ở đây không đơn thuần là bản thân xác của hiện thực, là sự miêu tả những sự kiện và tính cách, mà là cái gì cao hơn. Thế mới nghệ thuật trong « Truyện Xêvaxtôpôn » được Sôlôkhốp xây dựng nên bằng những nét vẽ chính xác về cuộc sống chiến đấu của những sĩ quan và binh lính Nga đang bảo vệ thành Xêvaxtôpôn, chống lại sự tiến công của quân Pháp. Nhưng đằng sau những cảnh tất bật căng thẳng, một mùa khói đạn ở pháo đài bốn, đằng sau những tâm trạng phức tạp của sĩ quan Kalugin, Praxkukhia, Mikhaïlop trước, trong và sau một trận đánh, đằng sau cảnh « chết chóc hoang dại khủng khiếp » bởi cuộc rút lui bỏ Xêvaxtôpôn cho quân Pháp — đằng sau tất cả những cái đó ta nghe rõ « lời tâm niệm » của tác giả về một sự thật lớn lao hơn: sự thật về những bí ẩn trong tâm hồn người Nga, sự thật về chiến tranh và con người trong chiến tranh. Ở đây sự hòa quyện hữu cơ giữa sự thật nghệ thuật và cảm hứng nhân đạo cao cả của nhà văn. Đó chính là cơ sở, nguồn gốc sức mạnh đạo đức, sức tác động nhân văn của thế giới nghệ thuật của Tônxtôi đối với độc giả.

Sự hòa quyện giữa sự thật nghệ thuật và tinh thần nhân đạo ở L. Tônxtôi thể hiện trước hết trong việc miêu tả con người và số phận của nó.

Trong khi nhấn mạnh quan điểm của Tônxtôi coi sự thật như là nhân hình, chúng ta cũng không thể sao nhãng một điều là ở đây ông đặc biệt muốn nêu số phận của những con người Nga bình thường. Vậy nên cũng dễ hiểu khi ông tuyên bố có vẻ « thái quá » với M.Gorki: « Anh hùng là chuyện bịa đặt quá. Chỉ có những con người, những con người, ngoài ra không có gì nữa » (Chắc với các nhân vật trong « Chiến tranh và hòa bình », « Anna Karenin » « Phục sinh » xuất thân từ giới quý tộc, trí thức, các nhân vật trong « Tru Xéva xôpôn » đa phần là những đại biểu của tầng lớp mugic Nga. Nhưng khi vì thế mà chất trí tuệ ở họ nghèo nàn hơn, bởi L.Tônxtôi đã biết phát hiện tính cách của họ những biến thái đa dạng, sinh động của tâm lý con người từ chiến tranh: từ tâm trạng sợ hãi bản năng của con người trước những hiểm nguy của bom đạn, đến thói háo danh, thích khoe mẽ và lòng cuồng tin ở họ, từ bình thản, tự tin và dũng dũng trước những điều kiện khắc nghiệt của chiến tranh đến tâm trạng hối hận, hổ thẹn và căm giận khi buộc phải rút lui. Nhìn quan trọng hơn cả là tác giả « Truyện Xéva xôpôn » đã không miêu tả chiến tranh với những lá cờ tung bay phấp phật và những tiếng kèn đồng lanh lảnh. Một mặt, ông phản ánh lao động gian khổ và dững cảm của những con người Nga bình thường và qua đó ông thấy được nguồn gốc của chủ nghĩa yêu nước chủ nghĩa anh hùng chân chính của nhân dân Nga. Mặt khác, thông qua số phận của những người Nga bình thường đó cùng với hình ảnh thung lũng nở hoa xác chết hôi hám, L.Tônxtôi cũng thấy được bản chất bi kịch, vô nhân đạo của chiến tranh.

Sôlôkhốp là người kế thừa Tônxtôi trong khuynh hướng tìm tòi sáng tạo trong niềm tin vô hạn vào sức mạnh của nhân dân, vào tinh thần cao thượng và dũng cảm của những con người bình thường. Thế giới tinh thần phong phú của Ghêraximốp (« Khoa học căm thù »), của Nihôlai Xtrenxốp, Lôpa Dviaginxep (« Họ chiến đấu vì Tổ quốc »), và đặc biệt là số phận của Anđrây Xôlốp (« Số phận một con người ») đã nâng những con người bình thường này lên tầm cao của những vấn đề thời đại, tạo cho chúng qui mô sử thi rộng lớn. Những điển hình từ trong nhân dân này cùng với chủ nghĩa anh hùng của họ, tinh thần sinh bất diệt vì đất nước Xô viết trên chiến trường và trong trại tù phát xít đã trở thành những bài học lịch sử cho nhiều thế hệ mai sau. Định hướng sáng tạo này của Sôlôkhốp, cũng như ở Tônxtôi, được qui định trước hết bởi thái độ trân trọng đối với lao động của nhân dân. Chính Sôlôkhốp đã tự coi mình « thuộc số những nhà văn thấy được niềm vinh dự cao cả và tự do rộng lớn trong việc thả sức dùng ngòi bút của mình phục vụ nhân dân lao động », những người « bằng bàn tay và khối óc của mình sáng tạo nên tất cả » (2). Quan điểm về lao động của nhân dân đồng thời cũng qui định cả cách lựa chọn những phương tiện miêu tả ở cả hai nhà văn. Trong hình ảnh thung lũng hoa đầy xác chết đổ máu tới ở trên, trong cảnh miêu tả cánh đồng lúa mì cháy đen và bị cày nát bởi bom đạn và xích sắt xe tăng ở « Họ chiến đấu vì Tổ quốc » ta nghe vang vọng niềm cung bậc bi tráng trong tâm hồn những con người buộc phải rút lui, để lại

1. Gorki M. Bàn về văn học — T2 — Hà nội, 1970 — Tr. 418

2. Sôlôkhốp -- Theo mệnh lệnh của tâm hồn M. 1970 — Tr 315

hân yêu cho quân thù tràn tới. Những bức tranh hiện thực bằng ngôn từ có cả sự khoáng đạt, hùng vĩ của sử thi lẫn chiều sâu tâm lí.

Nhưng nhân vật của Mikhain Sólókhốp là những người Nga bình thường thời đại xô viết. Vì vậy mà tất cả những gì ở họ được tích lũy từ bao đời tính cách dân tộc Nga lại có qui mô và tính chất mới. Họ cũng mang trong « Những tia lửa cao thượng sẽ biến họ thành anh hùng... sẽ soi sáng những nghiệp vĩ đại » mà Tônxtôi đã từng nhìn thấy ở những người bảo vệ Xêvax-n, họ cũng lập những chiến công anh hùng một cách giản dị và bình thản họ là những người chủ của mảnh đất quê hương và tất cả những mối tâm của họ về Tổ quốc — đó chính là những tư tưởng và tình cảm của người con người tự do, coi quyền lợi của Tổ quốc như là quyền lợi của riêng mình. Sự cách tân, sáng tạo của Sólókhốp trong việc đi sâu vào trong lòng cuộc nhân dân làm chúng ta nhớ đến một tiên đoán của chính L. Tônxtôi. Năm 1907 trong một bức thư gửi N. Xơrakhốp ông đã biểu thị sự phát triển làn sóng Nga như là một đường parabol mà đỉnh của nó là Puskin, họ dần qua Ler-tốp cho tới lúc bấy giờ thì đã chui mắt dặng vào lòng đất. « Nhưng có một người khác, — ông viết — đi sâu vào việc nghiên cứu nhân dân thì đang vươn lên. Thật hạnh phúc cho những ai sẽ tham dự vào quá trình vươn lên đó ». (3) Sólókhốp chính là người từ đáy sâu hiện cả nhân dân bơi vượt lên, mang theo những điều mới mẻ mà ngay hào quang của Puskin cũng chưa từng soi rọi thấy. Nói đó chính là sự khám phá những tư tưởng, tình cảm và tâm trạng của triệu quần chúng lao động đang trực tiếp tham gia vào những tiến trình sử chưa từng có: cuộc cách mạng và nội chiến, công cuộc cải tạo và xây dựng CNXH, cuộc chiến tranh vệ quốc chống phát xít. Khai thác đề tài cuộc chiến tranh vệ quốc chống phát xít, ông đã noi theo xu hướng của Tônxtôi tìm kiếm những cái bình thường trong cái anh hùng, và phát hiện ra những chất anh hùng trong cái bình thường. Truyền thống kết hợp cái bình thường và anh hùng đó là cơ sở để ông chỉ ra phẩm chất mới của chủ nghĩa anh hùng: quần chúng, phổ biến của nó. Mặt khác, cũng như trong « Sông Đông êm đềm » và « Đất vỡ hoang » trong các tác phẩm của ông viết về cuộc chiến tranh vệ quốc chống phát xít, quần chúng nhân dân và những đại diện của họ đã được miêu tả sắc về tiêu sử và tâm lí. Từ đó nổi bật lên sự tương hợp giữa kinh nghiệm của các nhân vật bình thường như Ghêraximốp, Anđrây Xôkólốp với những vấn đề có ý nghĩa lịch sử — toàn thế giới và những quá trình phát triển thời đại. Sự tương hợp này đã làm cho các nhân vật của Sólókhốp những người lao động ít học, có nội tâm phức tạp và phong phú, có tính bị kích không chỉ các nhân vật trí thức của Tônxtôi.

Chủ nghĩa hiện thực sử thi — tâm lí của Sólókhốp không đơn giản chỉ là tiếp tục chủ nghĩa hiện thực của Tônxtôi. Yếu tố sử thi trong những tác phẩm của Sólókhốp đã mang nội dung và ý nghĩa mới. Còn phép biện chứng giúp chuyển đạt được sự vận động của tâm hồn con người » như ông từng mơ (4) thì đúng là một tiếng nói thực sự mới mẻ trong văn học. Bởi vậy chủ nghĩa hiện thực của ông cũng là sự tổng hợp giữa cái sử thi và cái tâm lí, nhưng trình độ mới do thời đại và cách mạng tạo nên.